

Ayan, E., (2023). Kitap Tanıtımı – Edebiyat Kuramı ve Eleştiri Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama Ed: Şahin, V., *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:6, Sayı:2, 971 – 975.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 14.06.2023

Kabul / Accepted: 21.08.2023

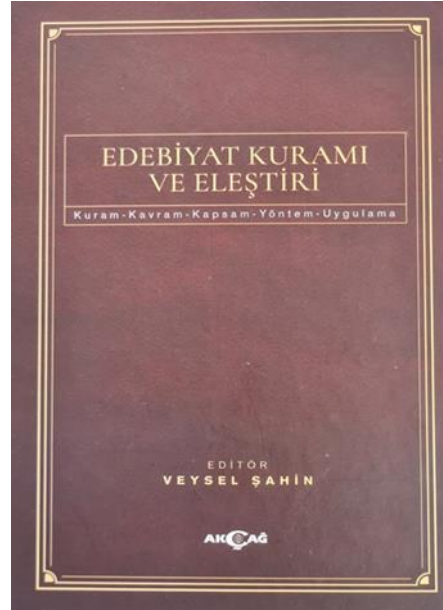
Kitap İnceleme / Book Review

EDEBİYAT KURAMI VE ELEŞTİRİ KURAM-KAVRAM-KAPSAM-YÖNTEM-UYGULAMA

Emine AYAN*

Şahin, V. (Ed.). (2022). Edebiyat Kuramı ve Eleştiri (Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama). Ankara: Akçağ Yayınları. ISBN: 978-605-342-759-9 1043 s.

* Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eayan333@gmail.com, orcid.org/0000-0003-2132-5587.

Editörlüğünü Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Veysel Şahin'in üstlendiği *Edebiyat Kuramı ve Eleştiri (Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama)* 2022 yılında yayımlanarak raflardaki yerini almıştır.

Oldukça hacimli olan eser, daha önce başka araştırmacıların da ilgisini çekmiş, yayımlanmasının hemen ardından üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda Dönmez (2023) eserdeki her bir başlığın küçük bir kitap detayında olduğunu belirtirken Yıldırım (2023: 444) eserin adeta bir kuram ve eleştiri ansiklopedisi özelliği taşıdığını ifade etmiştir. Geçgel'e (2023: 146-147) göre ise bu çalışma, bir bakıma edebi kuramları yeniden ve yetkin bir üslupla edebiyat dünyasına kazandırma çabası ile zaman içerisinde edebi kuramların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Şahin'in (2022: xii) deyişiyle "daha sonra yapılacak bilimsel araştırma ve incelemelere kaynak teşkil edecek bir ders kitabı" niteliğinde olan eserde otuz üç edebiyat kuramı ele alınmakta ve Türk edebiyatının tanınmış eserleri bu doğrultuda analiz edilmektedir. Her bir kuramın bir akademisyen tarafından ele alındığı eserde şiir, hikâye ve roman gibi türler üzerine uygulamalı bir analiz yöntemi izlenmiştir. Bu yazının ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere kitapta Türk edebiyatının tanınmış eserleri kuramsal bir açımlama uygulamalı olarak irdelenmiştir.

Kitabın yansıtma kuramına ilişkin olan ilk yazısında Bâki Asiltürk, sanat eseri ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi sorgulayarak kuramın tarihsel süreçteki görünümünü üzerinde durur. Yansıtma kuramının Türk edebiyatındaki örneklerini de eleştirel bir yaklaşımla irdeleyen Asiltürk, Attila İlhan'ın *Üçüncü Şahsın Şiiri* ile Tomris Uyar'ın *Düğün* adlı öyküsünü bu kuram bağlamında analiz eder.

Mustafa Apaydın marksist eleştiri kuramı ile ilgili yazısında kuramın önde gelen temsilcilerinin ileri sürdüğü görüşlerden hareketle marksizmin tarihsel çerçevesini çizerek kurama açıklık getirir. Objektif bir yaklaşımla kuramı irdeleyen Apaydın, Orhan Veli Kanık'ın *Kitabe-i Seng-i Mezar* adlı şiiri ile Adalet Ağaoğlu'nun *Üç Beş Kişi* adlı romanını ayrıntılı bir şekilde analiz eder. Yazarın örneklem olarak seçtiği metinlerde yalnızca edebi analiz ile yetinmeyip edebiyatı doğrudan etkileyen sosyokültürel atmosfere de temas etmesi yazıya orijinallik katan önemli unsurlardan birini oluşturarak çarpıcılık sağlar.

Hakan Sazyek, Rus biçimciliğini incelediği yazısında sistematik bir yaklaşımla ekolün tarihçesi, temsilcileri, literatürdeki yeri ve temel kavramları hakkında bilgi vererek şiir ve roman türündeki tekniklerine işaret eder. Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* adlı romanı ile Melih Cevdet Anday'ın *Serçe* şiiri kuramın bu teknikler bağlamında incelendiği eserlerdir. Sazyek eleştirel bir yaklaşımla kurama yönelik başlıca terimlere de açıklık kazandırmaktadır.

Kitapta psikanalitik eleştiri kuramı Cafer Şen tarafından ele alınmıştır. İlgili kurama ilişkin birtakım ön kabulleri sorgulayan Şen, Freud ve Lacan'ın kuramsal yaklaşımlarından hareketle bir değerlendirme yapar ve İsmet Özel'in *Celladına Gülümserken Çektirdiğim Son Resmin Arkasındaki Satırlar* şiiri ile Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* adlı romanını psikanalitik terminolojiye bağlı kalarak çözümler.

Hülya Argunşah ile Banu Akçeşme'nin feminist edebiyat kuramını irdeledikleri yazıda kuramın temel meseleleri ve tarihsel seyri üzerinde durularak kurama ilişkin kavramlar arasındaki fark ortaya konulmuş ve böylece kavramsal yanılgılara açıklık getirilmiştir. Feminist eleştiri yöntemleri hakkında verilen bilgi ile kuramın çok yönlülüğünün ortaya konulduğu yazıda Didem Madak'ın *Çiçekli Şiirler Yazmak İstiyorum Bayım!* şiiri ile Leyla Erbil'in *Ayna* adlı öyküsü incelenerek eserlerde ulaşılan kodlardan hareketle feminist edebiyat eleştirisine ışık tutulur.

Mustafa Kurt varoluşçu edebiyat kuramına ilişkin yazısında bilimsel referanslarla varoluşçuluğun ana çerçevesini çizerek kuramın kaynakları ve temsilcileri ile edebiyattaki yansımaları hakkında bilgi verir. Türk edebiyatında varoluşçuluk üzerine odaklanan Kurt, Demir Özlü'nün *Bir Uzun Sonbahar* adlı romanını kurgusal ve tematik; Edip Cansever'in *Umutsuzlar Parkı* şiirini ise biçim ve içerik olarak bir incelemeye tabi tutar. Yazının sonuç bölümünde okura varoluşçuluğa ilişkin ayrıntılı bir veri sunulur.

Kitapta genel ve karşılaştırmalı edebiyat kuramı üzerine bir yazı yazan Cemal Sakallı ise kuramın yöntemi, araştırma alanları ve ilkeleri hakkında bilgi verir. Edebiyatın diğer disiplinlerle olan ilişkisine

odaklanan Sakallı, Christoph Martin Wieland’ın *Abderahlıların Hikâyesi* adlı romanı ile bu romanın bir bölümünü üç perdelik müzikli bir oyuna dönüştüren Haldun Taner’in *Eşeğin Gölgesi* adlı eserini karşılaştırmalı olarak analiz eder. Sakallı’nın söz konusu kuram dâhilinde analize tabi tuttuğu bir diğer eser Erich Kastner’in Türkçeye *Küçük Kahramanlar* adı ile çevrilen *Küçük Hafiyeler Emil ve Dedektifler*’dir.

Yunus Balcı yapısalcı edebiyat kuramı hakkındaki yazısında bu kuramın taşıdığı özelliklere, tarihi gelişimine ve diğer kuramlarla olan ilişkisine yer vererek Asaf Halet Çelebi’nin *He* şiiri ile Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Huzur* adlı romanını çözümler. Yapısalcılığın tartışmalı yönlerine de değinilen yazıda objektif bir analiz yönteminin benimsendiği görülür.

Kitaptaki bir sonraki yazı postmodern eleştiri kuramı üzerinedir. Postmodernizmin belli başlı özellikleri ile kavramsal çerçevesi üzerinde duran Şaban Sağlık, ilk etapta postmodern anlatımın kurgusal özelliklerine ve Türk edebiyatındaki görünümüne odaklanarak İhsan Oktay Anar’ın *Tiamat* adlı romanını postmodern bir anlatı olarak değerlendirir. Ardından postmodern eleştirinin şiirdeki yansımalarına dikkat çeken Sağlık, Haydar Ergülen’in *N’eyim Ben* adlı şiirini kuramsal olarak inceler.

Kitabın değindiği bir diğer kuram *Sosyolojik Eleştiri Kuramı: Edebiyat Sosyolojisi* başlıklı yazıyla Veysel Şahin’e aittir. Edebiyat ve sosyoloji arasındaki ilişkiden hareketle edebiyat sosyolojisinin ana hatlarından söz eden Şahin, bu kuramın doğuşu, gelişimi, araştırma yöntem ve teknikleri ile etkilendiği kuramlar hakkında bilgi vererek kurama ilişkin görüşlerini şematik olarak destekler. Yazıda edebiyat sosyolojisi bağlamında analize tabi tutulan eserler Ömer Seyfettin’in *Havyar* adlı hikâyesi ile Mehmet Akif Ersoy’un *Umar mıydın?* şiiridir.

Hasan Yürek açık yapıt kuramına ilişkin yazısında Umberto Eco’nun görüşleri doğrultusunda kuramın temel özelliklerini okura sunar. Mehmet Eroğlu’nun *Düş Kurgunları* adlı romanı ile Ahmet Oktay’ın *Kaç Kişiyiz Kendimizde* şiirinin incelendiği yazıda araştırmaya dâhil edilen söz konusu eserler aracılığıyla bir metnin nasıl yorumlanabileceği sergilenir.

Nurettin Demir, dilbilimsel eleştiri hakkındaki yazısında dilbilimin edebi metin incelemelerindeki işlevi üzerinde durarak ses ve biçim bilgisi, yazım ve noktalama, sözdizimi ve semantik gibi dilbilimsel unsurlardan hareketle metin analizi yapar. Demir’in analizini yaptığı başlıca eserler Orhan Kemal’in *Murtaza* ve *72. Koşuş*; Tarık Buğra’nın *Osmançık* adlı romanları ile Haldun Taner’in *Ay Işığında Çalışkur* adlı öyküsüdür. Demir’in kitaptaki diğer yazıların aksine ayrı bir bölüm dâhilinde metin analizi yapmadığı; adı geçen eserlerin yanı sıra başka edebi metinleri de referans aldığı dikkat çekmektedir.

Kitapta postyapısalcı edebiyat kuramı üzerine bir değerlendirme yapan Şahika Karaca, ilgili kuramı yapısalcılıkla ilişkilendirerek açıklar. Postyapısalcılığın temsilcileri ve terminolojisi hakkında bilgi verilen yazıda Ferit Edgü’nün anlatıları bu ekseninde çözümlenir.

Ferhat Korkmaz posthümanist ve transhümanist eleştiri ile ilgili yazısında bu eleştiri anlayışlarının sınırlarını çizerek gelişim seyirlerinden söz eder. Yazar, bu iki kuramı tek bir başlık altında inceleyerek okura karşılaştırma imkânı da sağlar. Alev Alatlı’nın *Kâbus* adlı romanı ile Nazım Hikmet’in *Makinalaşmak* şiirinin analiz edildiği yazıda 1990’lı yıllardan sonra literatürde daha fazla ön plana çıkmaya başlayan bu iki eleştiri anlayışı üzerinde durulması, posthümanist ve transhümanist eleştirilere dair son yıllarda yapılan çalışmalar hakkında güncel veriler sunmaktadır.

Fatih Arslan’ın *einfühlung/özdeşleyim* kuramı hakkındaki yazısı kuramın ana hatları ve *einfühlung* okumaları ile şekillenir. Füruzan’ın *Özgürlük Atları*, Sait Faik Abasıyanık’ın *Birtakım İnsanlar* ve Ferit Edgü’nün *Ses* adlı öyküsü; Enis Batur’un *Ben'im*, Edip Cansever’in *Masa da Masaymış Ha* başlıklı şiirleri; Goethe’nin *Genç Werther’in Acıları*, Cervantes’in *Don Kişot*’u, Orhan Pamuk’un *Masumiyet Müzesi* ve Şükrü Erbaş’ın *Çırpınma* adlı eserleri bu okumalarda yararlanılan kaynaklardır. Farklı türleri bir arada değerlendirmesi bakımından bu yazı, kitabın genelindeki diğer yazılardan farklı bir yapı taşır.

Kitabın anlatımcılık kuramı hakkındaki bir sonraki bölümünde Mustafa Karabulut “sanatçı” odaklı bir yaklaşım olan bu kuramın ana hatlarını çizerek Necip Fazıl Kısakürek’in *Kaldırımlar* şiiri ile Refik Halit Karay’ın *Yatık Emine* adlı öyküsünü çözümler.

İzlenimci edebiyat kuramı üzerine olan yazısında Fatma Topdaş Çelik bu kuramı bilimsel/nesnel eleştiri türü ile karşılaştırarak ele alır. Kuramın tarihsel gelişim süreci ile belli başlı temsilcileri hakkında bilgi veren Topdaş Çelik, Cenap Şahabeddin'in *Belde-i Mazi* adlı şiiri ile Halide Edip Adıvar'ın *Beyazlı Kadın* adlı hikâyesini inceler.

M. Fatih Kanter ontolojik eleştiri kuramını değerlendirdiği yazısında kuramın oluşumu ve edebiyattaki yansımaları üzerinde durarak Sezai Karakoç'un *Balkon* şiiri ile Reşat Nuri Güntekin'in *İnsan Nasıl Düşer* adlı öyküsünü analiz eder. Kuramsal literatüre ilişkin yoğun bir veri içeren yazıda bilimsel bir metotla kuramın ana hatları terminolojik altyapısından hareketle ortaya konulur.

Kitapta Esra Sazyek'in ekoeleştiri kuramına ilişkin yazısı kuramın doğuşu, ana çerçevesi, terminoloji sorunu, yöntem ve ilkeleri ve literatüre yansımaları hakkında bilgi sunar. Yazıda Tarık Dursun K.'nin *Kırlar, Kırlar, Ey Kırlar!* adlı hikâyesi ile Sait Faik Abasıyanık'ın *Kırmızı Yeşil* adlı şiiri kuramsal olarak incelenir. Sazyek, örneklem olarak seçtiği metinlerden hareketle kuramın edebi metinlerdeki görünümünü sergiler.

Hanife Nalan Genç okur merkezli eleştiri kuramını işlediği yazısında bu kuramın özelliklerinden ve tarihsel sürecinden söz eder. Yazıda Turgut Uyar'ın *Göge Bakma Durağı* şiiri ile Tahsin Yücel'in *Haney Yaşamalı* adlı öyküsü incelemeye tabi tutulan eserlerdir.

Mitokritik: Arketipçi eleştiri kuramı üzerine Medine Sivri ve Işıl Köylü'nün birlikte kaleme aldığı yazıda kuramın dayandığı temele, tarihesine ve temsilcilerine yer verilir. Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Toprak* adlı romanı ile Yunus Emre'nin kimi şiirlerinin çözümlendiği yazıda mitlerin sanat ve edebiyattaki yeri ve önemi üzerinde durulur. Temelde Carl Gustav Jung'u referans alan yazı, arketiplerin kaynağına işaret ederek kurama açıklık kazandırır.

Serdar Odacı'nın göstergebilim kuramına ilişkin yazısı göstergebilimin özelliklerine, terminolojik içeriğine ve temsilcilerine yönelik bilgi içerir. Yer verdiği tablolarla kuramı açıklayan Odacı, Nazım Hikmet'in *Kuvâyi Milliye Destanı*'nı bu bağlamda bir analize tabi tutar.

Kitapta soyutlama edebiyat kuramı üzerine Oğuzhan Sevim tarafından ele alınan yazıda soyutlamanın kökensel analizine, sanatsal işlevine ve özelliklerine dair bilgi verilir. Görseller yoluyla kurama açıklık kazandırılan yazıda Edip Cansever'in *Yerçekimli Karanfil, Aaaa, Salıncak, Bezik Oynayan Kadınlar, Külden Adamlar* gibi şiirleri ve Aziz Nesin'in *Kim Kimin Yanında* adlı öyküsündeki ve *Biraz Gelir misiniz* adlı oyunundaki soyutlama örnekleri sergilenir.

Cem Yılmaz Budan alımlama estetiği kuramını ele aldığı yazısında bu yaklaşımın tarihsel ve kuramsal gelişimi, temsilcileri, düşünsel, felsefi ve edebî boyutları üzerinde durarak alternatif okumalar eşliğinde Sait Faik Abasıyanık'ın *Lüzumsuz Adam* adlı öyküsü ile Ahmet Haşım'ın *Merdiven* şiirini analiz eder.

Samet Azap'ın avangard edebiyat kuramı hakkındaki yazısı "avangard"ın kökensel analizinden ve tartışmalı bir zemine dayanan alt yapısından hareketle kuramın temel unsurlarına ilişkin bilgi sunar. Kuramı açıklamak adına Türk edebiyatındaki avangard uygulama örneklerinin ön plana çıkarıldığı yazıda Nazım Hikmet'in *Promete, Pipomuz, Gül, Bülbül vs.* adlı şiirinde avangard edebiyatın izleri sürülür.

Hermeneutik edebiyat kuramına ilişkin yazısında Yusuf Aydoğdu kuramın çalışma alanı, tarihesi ve diğer kuramlarla olan ilişkisi üzerinde durarak muhtelif kuramcıların hermeneutiğe dair görüşlerine yer verir. Kuramın edebi metinlerdeki görünümünün aksettirildiği yazıda Yahya Kemal'in *Kar Müsikileri* adlı şiiri ile Onat Kutlar'ın *İshak* adlı öyküsü çözümlenir.

Şeyma Büyükkavas Kuran'ın metinlerarasılık kuramını çok boyutlu olarak ele aldığı yazısı, metinlerarası terminolojiden hareketle bu kuram hakkında değerlendirmelerde bulunur. Türk edebiyatında söz konusu kuramın yansımalarına da yer verilen yazıda Hilmi Yavuz'un *Yahya Kemal'e Rübai* şiiri ile Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ı metinlerarası teknikler bağlamında incelenir.

Dilek Çetindaş queer edebiyat kuramı ve eleştiri hakkındaki queer teorisini tanımladığı yazısında kuramın hareket noktasına, kapsamına, kavramsal çerçevesine, tarihsel gelişim sürecine, feminizm ile ilişkisine ve geleceğine dair bilgi vererek Küçük İskender'in *Kesik Süt* şiiri ile Murathan Mungan'ın *Üç*

Aynalı Kırk Oda adlı anlatısını çözümler.

Kitapta Nesrin Mengi tarafından yapışökümcü eleştiri kuramı üzerine kaleme alınan yazıda kuramın literatürdeki yeri dikkate alınarak yapışökümcülük hakkında bilgilere yer verilir. Behçet Necatigil'in *Abdal* şiiri ile Murat Gülsoy'un *Ve Ateş Bizi Tüketiyor* adlı romanı ilgili kuram dâhilinde analize tabi tutulan eserlerdir.

Bilgin Güngör'ün postkolonyal eleştiri kuramına ilişkin yazısında postkolonyalizmin temel özelliklerine, oluşumunda etkili olan düşünörlere ve tarihsel gelişimine işaret edilir. Yazıda Sezai Karakoç'un *Masal* şiiri ile Ahmet Mithat Efendi'nin *Rikalda Yahut Amerika'da Bir Vahşet Âlemi* adlı romanı incelenir.

Kitapta Eylem Dereli Saltık'ın yazısı ise tarihsel eleştiri kuramı üzerinedir. Kuramın belli başlı özelliklerinin açıklandığı yazıda Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Sabır* adlı romanı ile Orhan Seyfi Orhon'un *İstanbul'un Fethi* adlı şiiri ayrıntılı bir şekilde çözümlenir.

Sema Çetin Baycanlar yeni eleştiri kuramı üzerine olan yazısında bu eleştiri anlayışının tarihi seyrinden hareketle kurama ilişkin bir çerçeve çizer ve Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* adlı romanı ile Attilâ İlhan'ın *Pia* adlı şiirini analiz eder.

Kitabın son yazısı eleştirel teori ve edebi tenkit üzerinedir. Koray Üstün'ün bu yazısında eleştirel teorinin oluşumuna katkı sağlayan düşünörlerin görüşlerine yer verilmiş, bu bağlamda konuya dair pek çok örnek gösterilmiştir. Bunlardan birisi olarak Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları* adlı eseri Adorno'nun bakış açısına göre analiz edilmiştir.

Bilimsel ölçötlere riayet edilerek hazırlanan ve gerek özü gerekse biçimi bakımından titiz bir çalışmanın ürünü olduğu anlaşılan *Edebiyat Kuramı ve Eleştiri (Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama)* araştırmacılara edebiyat teorileri alanında başlı başına bir kaynak sunan kayda değer bir eserdir. Edebiyat biliminin temel yapı taşı oluşturarak edebi kuramlara açıklık kazandıran eser, bu yönüyle literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Kitapta uygulamalı metin analizi kapsamında şiir, hikâye ve roman gibi muhtelif türlerden örneklerin seçilmesi hem kuramın farklı türlerdeki yansımalarını açığa vurması hem de okurun kurama yönelik perspektifini genişletmesi bakımından önem taşımaktadır. İçerdiği zengin kaynakça ile her bir kurama ilişkin okura ciddi bir bilimsel birikim sunan kitap, edebiyat teorisi ve metin analizi noktasında olası çalışmalara kaynaklık edebilecek bir eser olarak literatürdeki yerini almıştır. Dolayısıyla incelediğimiz *Edebiyat Kuramı ve Eleştiri (Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama)* derli toplu, sistematik özü ve otuz üç kuramı tek bir eserde toplayan yönü ile ilgililerine başvuru kitabı niteliğinde önemli bir eser sunmuştur.

Kaynaklar

- DÖNMEZ, E. (15.04.2023). "Kuram ve Tahlil", <https://www.yenisafak.com/hayat/kuram-ve-tahlil-4523425> (Erişim: 31.05.2023).
- GEÇGEL, A. (2023). "Edebiyat Kuramı ve Eleştiri (Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama)". *International Journal of Turkish Academic Studies (TURAS)*, C. 4, S. 1, 143-147.
- ŞAHİN, V. (Ed.). (2022). *Edebiyat Kuramı ve Eleştiri (Kuram-Kavram-Kapsam-Yöntem-Uygulama)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILDIRIM, F. (2023). "Edebiyat Kuramı ve Eleştiri". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 25, 444-446.